

גליזון
באר
הכהנה

נערך ונלקט מתוך תוכן דברי שיחותיו של
מורינו הגה"צ רבי אברהם אלימלך בידרמן שליט"א

משפטים

מכון
באר
האמונה

תוכן הענינים

פרשת משפטים

- א האלוקים אנה - אף המכות שהכהו חברו מאת ה' המה
- ג לא תסור לנו - כל מחסור אינו אלא מילוי שממלא לו הבורא
- ד ושמעתי כי חנון אני - הקב"ה שומע תפילת הסומכים עליו
- ה כי יצעק אלי ושמעתי - הקב"ה שומע תפילת 'כל' פה
- ו את העני עמך - להרגיש מצוקת העני
- ז אם כסף תלוה - מצוות גמ"ח
- ט לא תענון - הזהירות שלא לענות נפש מישראל
- יג דם הברית - בריתת ברית עם הבורא במסירת דם נפשו אליו
- טו ראש חודש אדר - חשיבות היום וסגולתו

סדר ועימוד:

א.ש. אשדוד

טל: 052-7627127

פרשת משפטים

האלוקים אנה - אף המכות שהכהו חברו מאת ה' המה בפרשתן (כא יג), 'ואשר לא צדה והאלוקים אנה לידו וישמתי לך מקום אשר ינום שמה'. יש שפירשו (עפ"י דברי רבינו אברהם בן הרמב"ם) שבא הכתוב להורות את דרך הישר והטוב, שכאשר אירע לאדם מקרה רע, נזק או הפסד אל יפנה לחפש אשמים, לומר שאיש פלוני או סיבה פלונית הם גרמו לו כך וכך, או לתלות הדבר בעצמו כי נהג שלא כשורה ושלא בחכמה², אלא ידע כי היתה סיבה מאת ה' והכל הוא בהשגחה פרטית מלעילא. ואם אכן ינהג בן מובטח הוא שהקב"ה יעזרהו להוציאו מאפילה לאורה. והוא שאמר הכתוב ואשר לא צדה, כלומר שאינו מחפש 'צד' וסיבה לתלות

א. הנה פרשתן נסובה בענייני 'חושן משפט', בה יבוארו יסודות ומקורות כל דיני התורה ומשפטיה בבין אדם לחברו, אמנם, עדיין צריך למודעי, כי כל זה אינו אלא מצד הדין, אבל הנהגה נעלית לימדתנו התורה והיא 'לפנים משורת הדין', הנוהג כן זוכה שגם עמו ינהגו מן השמים לפנים משורת הדין, כי 'מידה כנגד מידה' תבוא עליו. הדברים אמורים הן בעניינים שבין אדם לחברו הן בבין אדם למקום, כל שבירת הטבע תביא כנגדה הנהגה שמחוץ לדרך הטבע.

סיפר הרב אליהו דב קלור ז"ל שבימי בחרותו למד בישיבתו של הגאון רבי שלמה היימן זצ"ל בוויילנא, באחד הימים התפרסמה הידיעה שהנהגה הגה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע עומד לבקר בוויילנא ותהום כל העיר, כשהכל סחו בהתרגשות על הזכייה אשר נפל בחלקם לחזות בפניו הטהורות ואף להתברך מפ"ק, וכמובן שכל בני הישיבה הכינו עצמם לקראת קבלת פני הצדיק בתוך שאר עמך בית ישראל. אביו של הרב קלור שמע אף הוא אודות ביקורו של החפץ חיים, וחשש לגורלו של בנו שיצא בין ההמונים ואולי ח"ו יינזק מרוב הצפיפות וההמון הנרגש, על כן מיהר לשלוח לו טעלעגראם (מברק) בו הודיעו שאוסר עליו לצאת לקבל פני הח"ח. ואכן בהגיע יום המיועד נהרו כל שמונים הבחורים לרחוב העיר, ורק הוא נשאר בגפו בהיכל הישיבה, כשהוא מקיים במסי"נ מצוות כיבוד אב. כעבור זמן מה חזרו כל הבחורים בהתרגשות עצומה ובששון ושמחה, כשהם מספרים לו שזכו לקבל ברכת הכהן הגדול מאחיו מרנא החפץ חיים לזכות לאריכות ימים. באותה שעה נתכרכמו פניו והרגיש הפסד בליבו, וכי מילתא זוטרתית היא לקבל ברכה כגון זו מאת הח"ח בעצמו, ומדוע נגרע חלקו, באותה שעה העלה ע"ג הכתב את שמותם כל 80 בני הישיבה. עברו שנים רבות וארוכות, וכבר בא ר' אליהו דב לגיל 95 שנים, נענה ואמר לנכדו - היום נלב"ע לבית עולמו השריד האחרון מכל שמונים הבחורים שזכו לקבל אותה ברכה, ואבדלחט"א נשארתי עדיין בחיים עלי אדמות, והאריך עוד ימים כג' שנים כשהוא בבריות גופא, מהלך על רגליו בלא עזרת מקל ואף לא כהתה עינו ולא נצרך ל'בתי עינים' (משקפיים). הוסיף בעל המעשה לומר, לשם מה אני מספר לך כל הדברים האלו, למען תדע, כי האף אומנם שאין ערוך לגדולת ברכת הכהן הגדול מאחיו - החפץ חיים, מ"מ 'ברכת התורה' עדיפה הרבה יותר מברכת הצדיק הגדול ביותר, שאכן כולם זכו שנתקיים בהם ברכתו של אותו קדוש עליון, אולם אני לא נתברכתי ממנו כי לא הלכתי וקיימתי בעצמי מצוות כיבוד אב, על כן זכיתי לקבל את ברכת התורה 'למען יאריכון ימיך'.

ופשיטא, שזכות המצוה שעשה מתוך קושי והקרבת נפשו, היא שעמדה לו לזכות לאריכות ימים בטוב ובנעימים. ב. הנה מדרך העולם להתאנח לאחר מעשה שעשו ולא ראו בו סימן הצלחה כי 'חבל' שעשיתי כך וכך, היכן היתה דעתי וחכמתי.. ומדוע עשיתי מעשה שטות זה, או מדוע דברתי כה וכה, אך לא שמו אל ליבם כי 'הדעה והדיבור לחי העולמים', כלומר שכל שיקול דעת שיש לו לאדם או כל דיבור שמוציא בשפתיו הכל הוא לחי העולמים - משל הקב"ה וברצונו.

בבית מדרשו של הרה"ק מרוז"ן זי"ע לא נהגו לזמר ב'לכה דודי' שבקבלת שבת, פעם אחת הגיע אורח לשבות שם בשב"ק ונתכבד לעבור לפני התיבה, הלה חשב לפי תומו שהמנהג הוא לפצוח ברנן ובזמרה ואכן פתח בניגון, ובנו של הרה"ק מרוז"ן ה"ה הרה"ק רבי אברהם יעקב מסאדיגורה זי"ע שהיה אז בילדותו העלה שחוק על פניו, שאלו אביו הרוז"ינער זי"ע לשחוק מה זה עושה, נענה הילד ואמר, לא לימדתנו אבינו כי 'שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו' - שצריך לזכור ולשמור בכל עת שכל דיבור ודיבור הוא מאחד יחיד ומיוחד, ואין ביד אדם להוציא הגה קל משפתיו מבלי שיכריזו כן מלמעלה, והלה עושה מזה ניגון...

ואין אומרים, אם הקב"ה הכהו כיצד יבוא לעשות כנגד רצונו יתב"ש ולרפאות עצמו, אלא בפירוש נתנה תורה רשות לפנות לרופא שירפאנו.

ולבאזרה צריך ביאור, הרי פסוק זה מדובר כשהכה איש את רעהו, מדוע יש מקום לומר שאם

ידרוש ברופאים הריהו מהלך כנגד רצון הבורא שהכה אותו, והרי לא הקב"ה הכהו אלא חברו. והוכיח ה'חפץ חיים' שעלינו לדעת, שאף אם נראה לאדם שפלוגי הכה אותו, ידע שבאמת לא באה המכה מיד בשר ודם כלל, אלא 'רחמנא מחי' - הקב"ה הכהו. ולכן צריך רשות מיוחדת להתרפא.

ויזכור את דברי הרה"ק החוזה מלובלין זי"ע (ביהנהגות' שלו), וז"ל. להיזהר מכעס, וטוב לזכור כי הכל

מהבורא ית', כדאיתא (הולין ז'): אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, ואפילו מבעל בחירה. וכאשר האדם חי באמונה שאין דבר הנעשה שלא בהשגחה העליונה יהא נקל בעיניו להתגבר על מידת הכעס, שהרי מאמין בכל ליבו ונפשו ששום אחד לא פגע בו והזיקו, ואף הוא לא הפסיד לעצמו על ידי רשלנותו וכדומה, אלא הכל היה כפי אשר נגזר משמיא, ו'מתן שכרו בצידו' שיוכה לקיים 'שויותי ה' לנגדי תמיד' - שהרי בכל הנעשה עמו ובכל פינות שהוא פונה לא יראה אלא את ה' העושה זאת עמו.

בדברים הללו 'עצה טובה' יש בהם לא רק לענין התגברות על הכעס והנקימה הבאה ממנו, אלא כל מהלך חייו של האדם ישתנו לטובה כשיכיר בהאי כללא, שאין אדם מפסיד לרעהו לא כבוד ולא ממון לא מעמד ולא מצב, אלא הכל כפי שנקצב

המאורע אלא מאמין בכל ליבו כי האלוקים אינה לידו - שהקב"ה הוא שזימן לו אותו העניין, אזי אומר הקב"ה, א"כ שתולה בי אמונתו, הרי ושמתי לך מקום אשר ינום שמה, 'אסדר' לך מקום לנום ולברוח מכל הני חבילין דמעיקין, והכל יבוא על מקומו בשלום.

ביו"ב ביאר בספר 'דברים אחדים' (ה"א עמוד יא, להנה"ח מוהרד"א שלי"א) את הפסוק (כב ה) 'על כל אבדה אשר יאמר כי הוא זה עד האלוקים יבא דבר שניהם', דהנה 'זה' הוא לשון נוכח, ו'הוא' לשון נסתר בידוע, והרי מנהגו של עולם, המאבד חפץ מסוים (וכן בכל הפסד וכיו"ב) הריהו מנסה להאשים את הזולת בחסרונו, פעמים שהוא מאשים את הנמצא בקרבתו (- לשון נוכח) שהוא האשם בכל ה'בראך' (השוד והשבר) שקרהו, ופעמים שהוא מאשים את מי שאינו בקרבתו שהוא אשם בעקיפין (בחינת נסתר), בין כך ובין כך תמיד ימצא 'אשמים' בדבר (רק את עצמו לא יאשים...), לזה למדה אותנו תורה, תחת שתאמר 'כי הוא (או) זה' להאשים כל מיני אנשים וסיבות - יזכור ש'עד האלוקים יבא דבר שניהם', יתלה החיסרון בהקב"ה כי הוא הבורא ומשגיח ועושה לכל המעשים - לטובתנו הגמורה, ואין ידי האנשים באמצע אלא כשליחים ממנו יתברך.

בענין זה מרמו הנה"ק ה'חפץ חיים' זי"ע (עה"ת) במה דכתיב בפרשתן (כא יח-יט) 'וכי יריבון אנשים והכה איש את רעהו באבן או באגרוף, ולא ימות ונפל למשכב... רק שבתו יתן ורפוא ירפא'. ואיתא בגמרא (ב"ק פה). 'ורפא ירפא - מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות'. וברש"י 'ולא אמרינן רחמנא מחי ואיהו מסי' - פירוש, הרשות נתונה בידי החולה לדרוש ברופאים,

ג. וכבר אמרו להמשיל למי שקנה מרעהו 'מורה שעות' (שעון) שלא עבד כראוי, מה עשה 'שוטה' זה, תלש את מחוגיו (ווייזער"ס) והביאם לפני ה'מוכר' בתלונותיו כי אינם עובדים ופועלים את פעולתם, א"ל המוכר, והשעון עצמו היכן הוא (כי בו תלוי הקלקול), נענה 'חכם' זה, מה לי להביא לפני מע"כ את השעון הרי הוא 'בסדר גמור' כי רק המחוגים אינם הולכים כראוי.... אין זה אלא שוטה גמור... ולזה האיש אנו נדמים במחשבתנו שפלוגי הזיק אותנו ואלמוני קילקל לנו בגוף ממון ונפש, מדוע לא תבין שיש מכוון ומוליך את המזיקים הללו ולא הם עשו מאומה, דוגמת השעון שהוא אינו מוליך כראוי את המחוגים ואין כל קלקול במחוגים עצמם.

ד. וכן כתב ה'חינוך' באיסור 'לא תקום ולא תיטור' (מצוה רמא) וז"ל. 'משרשי המצוה, שידע האדם ויתן אל לבו כי כל אשר יקרהו מטוב עד רע, הוא סיבה שתבוא עליו מאת השם ברוך הוא. ומיד האדם מיד איש אחיו לא יהיה דבר בלתי רצון השם ברוך הוא. על כן כשיצעהו או יכאיבו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו, והשם יתברך גזר עליו בכך, ולא ישית מחשבותיו לנקום ממנו כי לא הוא סיבת רעתו, כי העוון הוא המסבב, וכמו שאמר דוד עליו השלום (שמואל ב' טז יא) הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה', עכ"ל.

נמכר להיות 'עבד' לאיש, מכל מקום 'בשביעית יצא לחפשי חנם'... שיתחזק מעתה 'לצאת לחפשי' ולהסיר ממנו השעבוד ל'בשר ודם', רק 'כי לי בני ישראל עבדים'.

מוסיף בה ה'תורת אמת' כי מצווה זו נהגת בכל אחד ובכל זמן, ואף שבפועל לא נהוג בזמנינו ענין 'עבדים', מכל מקום התורה היא נצחית וענין זה שייך אף לדין - שיסיר ממנו כל שעבוד והכנעה זולת לבוא יתב"ש לבדו.

ומתוך דבריו למדנו להאמין - שיש די באלוקותו להספיק לנו כל צרכינו ובכל עת 'מחסור' נשליך יתב"ש על ה' וימלא כל משאלותנו למוצה. גם יש לנו להאמין כי מה שנראה לנו כ'מחסור' באיזה

ונגזר עליו מן השמים - הוא וכל חיותו תלויים ועומדין בדבר ה'.

לא חסר לנו - כל מחסור אינו אלא מילוי שממלא לו הבורא בפרשתן (כא א-ב), 'כי תקנה עבד עברי... יצא לחפשי חנם', איתא ב'תורת אמת' להרה"ק ר' לייב'ל אייגער זי"ע (ריש פרשתן) דבפרשה הקודמת ב'עשרת הדברות' נאמר בדיבור הראשון 'אנכי ה' אלוקיך' - כלומר, שיש די באלוקותי להספיק לכם כל צרכיכם (כלשון רש"י (בראשית יז א) אני הוא שיש די באלוקותי לכל בריה), ואין צורך לבר ישראל להכניע עצמו לשום בריאה, ולשום סיבה. ודיבור השני 'לא יהיה לך אלוהים אחרים' - היינו אוהרה שלא נשכח 'יסוד' זה. עתה באה תורה לומר לנו, אף אם נכשל ונפל האדם, וכבר

ה. פעם נכנס המגיד מישרים הגאון ר' שלום שבדרון זצ"ל אל ביתו של המשגיח הגאון ר' יחזקאל לעווינשטיין זצ"ל, וראהו היאך שהוא מלא שמחה עילאה, וישאלהו ר' שלום לשמחה מה זו עושה, פתח ר"י וסיפר לו, שבשנים מקדם היה משמש כמשגיח בישיבת מיר שבליטא, ומחמת הדחקות והעניות ששררה שם היה מילתא דשכיחא שלא קיבל את משכורתו הזעומה בסוף החודש, ובכהאי גוונא היה מתחזק באמונתו ומתפרנס מאמונתו, כמו שנאמר (תהלים לז ג) 'שָׁכַן אֶרֶץ וְרָעָה אֲמוֹנָה' - איך האב זעך געשפייזט מיט אמונה' (הייתי מתפרנס ומזין עצמי ע"י האמונה), זה עתה לאחר שעלה לארץ הקודש הציע לו הגאון ר' יוסף שלמה כהנמן זצ"ל גאב"ד פוניבז' שיבוא לשמש כמשגיח בישיבתו, והבטיח לו מתן שכרו בצדו בעין יפה, באותה שעה שקלתי לקבל את המשרה, אך חשתי תמיד מה יהא עם האמונה, כי לתומי חשבתי שהוא משופע בנכסים ואין אצלו מחסור של כסף, ואם ישלם לי את המשכורת מדי חודש בחודשו לא אזכה עוד לסמוך ולבטוח בהשי"ת, אך עתה שמח אני, שהרי הנני נמצא כבר שמונה חודשים בעבודתי ב'ישיבה', ובינתיים כל משכורתי היא 'מאמונה' כמו בליטא... לכן אין קץ לשמחתי, כי אין לא אשמח כמוצא שלל רב, על שחזרתי לחיות מאמונה...

וכך פירש הרד"ק פרשת ויצא (ל לא) מה שאמר לבן הארמי ליעקב (בראשית ל כח) 'נְקָבָה שְׁכָרְךָ עָלַי וְאֶתְנָה', אך יעקב דחהו והשיב (פסוק לא) 'לא תתן לי מאומה', כי לבן רצה לשלם לו בשכרו סכום קבוע שממנו תהא פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, אך יעקב אבינו סירב לכך בכל תוקף, כי לא רצה בשום אופן לקבל הכנסה קבועה העלולה לגרום לו להסיח דעתו מאמונתו בבורא כל העולמים.

פעם אמר יהודי לרבו כי הוא מרגיש עצמו תלוש... כי מעבידיו זורקים אותו חדשים לבקרים, ובכל 'שני וחמישי' הוא עובד במקום חדש, פעם ב'קביעות' ופעם כ'ממלא מקום' - ופעמים רבות הנו מסובב בחוסר מעש - ואני אנה בא. א"ל וכי 'תלוש' אתה, מעולם לא ראיתי אדם מחובר כמוך, כי אינך סומך כלל על מעשי ידך אלא הנך מחובר לבורא כל עולם באשר עיניך תלויות השמימה בכל עת ובכל שעה...

וכבר אמרו בדרך צחות, אולי לכן מקבלים אותם השכירים מדי חודש 'תלוש משכורת' (Paycheck), לרמז שעי"ז אפשר ח"ו להיות 'תלוש' מאמונתו בהקב"ה, אם ח"ו יתחיל לסמוך על ה'תלוש' הקבוע שיבוא בעתו ובזמנו. ובוודאי אין כוונת הדברים לומר שיעזוב האדם את מקום קביעותו.. אלא ללמד שתמיד יהא מחובר אל הקב"ה ואל יסתמך על ה'תלוש' כי אין לך תלוש גדול מזה.

ו. ולהדיא איתא ב'אור החיים' הקדוש זי"ע בפרשתן (כב ו) וז"ל. אין לך שעה ורגע שאין השי"ת עושה פעולה עם האדם בין בבחינת גופו בין בבחינת צרכיו, עכ"ל. נמצא שאף בעת שאינו רואה בעיניו את חסדי ה' עמו יאמין שכן הוא באמת, ואדרבה כגודל החשיכה כן גודל האורה העומדת לבוא עליו, כי תחת החושך יש אור גדול מאד שיתגלה אליו בקרוב ממש.

באר הפרשה - משפטים

ענין ברוחניות או בגשמיות - באמת אין כאן כל 'מחסור', כי במחסור זה עצמו 'ממלא' הקב"ה את צרכינו באופן הטוב והנעלה ביותר לטובתנו השלימה (ואף טובה נסתרת - 'טובה' היא).

כיוון שיודע שאין לו מושיע לבד ממני, והוועק כן אלי - מוכרח אני להושיעו, ומכאן נלמד בגדולת התפילה כשהיא מתוך הברה שאין לו על מי לסמוך אלא על אביו שבשמים' שבוודאי היא נענית".

ובן כתב ה'רבינו בחיי' וז"ל. ויתכן לפרש כי דרך בני העולם שהם עלובים באיזה דבר שיהיה שיטרחו אחרי מושיעים ועוזרים, והיתום והאלמנה הם הלוחשי הכח אין להם עוזרים, ולכך לא יבטחו באדם כי אם בקב"ה שהוא עוזר ומושיע ומגן, ובעבור זה יודיע הכתוב כי הם נעזרים יותר מכל אדם. עכ"ל.

ולאו דווקא 'אלמנה ויתום' או בעל חוב עצום וכיו"ב, אלא בכל עת שנכנס היהודי ל'לחץ' זו הרחק,

ושמעתי כי חנון אני - הקב"ה שומע תפילת הסומכים עליי בפרשתן (כב כא-כב), 'כל אלמנה ויתום לא תענון, אם ענה תענה אותו כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו'. כתב הרמב"ן (שם כ) 'כי אני רואה דמעת העשוקים... ומציל כל אדם מיד חזק ממנו, וכן האלמנה והיתום לא תענו כי אשמע צעקתם, שכל אלה אינם בומחים בנפשם, ועלי יבטחו, ולזה אמר (שם כב) 'כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו' -

ז. בדעת זקנים מבעלי התוס' פי' וז"ל. והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני, דקאי על העני, אם אתה משיב העבוט, ויתפלל העני עליך על כל הטובה שעשית לו, ושמעתי לתפילתו כי חנון אני - כמו שאתה חונן ומרחם על בריותי... על זה אני נקרא חנון, ארחם ואחון עליך ואברכך.

ח. הנה אמרו בגמ' (ברכות נה.) כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב וכו', ואמר רבי יצחק שלשה דברים מזכירים עונותיו של אדם ואלו הן.. ועיון תפלה... וראיתי מבארים שהכוונה כעין הנאמר על המעיין בלימודו, דהיינו שאין הלימוד ברור ומיושב כל צרכו, מסופק הוא בהבנת הדברים על כן מעיין בהם עד שיתבהרו לו, וכך על דרך זה יתפרש עיון תפילה - שמסופק הוא האם תפילתו נשמעת ומתקבלת אם לאו, ואם כן חסר לו בכל צורת ההגשה לתפילה שצריכה להיות מתוך האמונה כי השי"ת שומע תפילת כל פה, כי אין לך תפילה החוזרת ריקם.

ט. כמה שינויי לשונות מצאנו בתהלים (קז) באותו הפרק המדבר מ'ארבעה הצריכים להודות', כי ב' פעמים כתיב 'ויצעקו' - בהולכי מדבריות ויורדי ימים, וב' פעמים כתיב 'ויזעקו' - בחולה שנתרפא וביושבים בבית האסורים, עוד שינוי מצינו כי בשנים הראשונים שנאמר בהם ויצעקו כתיב 'ממצוקותיהם יצילם' או 'ממצוקותיהם יוציאם' שמשמעו הצלה והוצאה לגמרי מן המיצר. לאידך, באותם שנאמר בהם 'ויזעקו אל ה' בצר להם' הרי הוא מסיים ואומר 'ממצוקותיהם יושיעם' שאינו אלא לשון עזרה וישועה, ולא הוצאה והצלה לגמרי.

ומבאר המלבי"ם (שם) כי צעקה גדולה מהזעקה, ושניים הללו שבהם נאמרה זעקה, ה"ה ה'חולה' השוכב על ערש דוי וזועק לה' רפאני ה' וארפא, אבל אין תפילתו כ"כ מקירות הלב, כי בסתר לבו הינו חושב - הרי לצידי עומדים כמה רופאים מומחים גדולים (שר"פ) לרפאות בסממני הרפואה ובחכמותיהם, ובאם נצטרך נפנה לעוד רופאים אשר בידם 'נסיון' רב ברפואת החולה, ומכיוון שאין תפילתו אלא ויזעקו אל ה' בצר להם - זעקה בעלמא, על כן אף ישועת ה' לא תוציאנו לגמרי מחליו אלא בדרך 'יושיעם' - שהקב"ה יוסיף לו עזר וסעד וממצוקותיהם יושיעם.

כיו"ב נאמר זעקה אצל היושב בבית האסורים - כי אף הוא כאותו החולה, שהרי מלבד תפילתו שיוציאו הבורא מאפילה לאורה ומשעבוד לגאולה, הינו סומך גם על 'עורכי דין' ועסקנים העוסקים בצרכי ציבור באמונה, שהם יסייעו בידו לצאת מן המצוק, וזעקה כזאת לא תיענה אלא בדרך יושיעם ולא 'יוציאם' לגמרי.

אבל, הולכי מדבריות, אשר 'תעו במדבר בשימון דרך עיר מושב לא מצאו, רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף', והריהו יושב בדד במדבר, מימינו אריות משמאלו נמרים, מלפניו ולאחוריו שאר חיות רעות. הרי הוא מקים קול צעקה אל ה' - כי יודע הוא שאין עסקן או רופא שיצילנו מהאריה הרעב שפגש בו זה עתה, ומבלעדי עוזו ועזרתו אין עזרה וישועה, צעקה זו תהא מקובלת עד מהרה אצל בוחן כליות ולב, ואז ממצוקותיהם יצילם.

כן נמי 'יורדי הים' - שהגיעו למצב של 'יעלו שמים ירדו תהומות נפשם ברעה תתמוגג, יחוגו וינועו כשיכור וכל חכמתם תתבלע', הללו מכירים היטב כי ה'עסקן' הגדול שבעולם אין בידו לעצור ולהעמיד אניה המטרפת

תליא מילתא כי אם במזלא תליא מלתא, וא"כ כיצד בירכם בברכות אלו שאינם תלויים בזכותם, אך התשובה לכך כתובה ברישא דקרא 'ועבדתם את ה' אלוקיכם', ו'עבודה זו תתפרש על דרך שאמרו חז"ל (תענית ב.) 'איזהו עבודה שבלב זו תפילה', וגדולה התפילה לשנות את המזל לטובה, וזהו שאמר הכתוב שאם תעבדו את ה' ותתפללו א"כ תזכו לשפע טובה וברכה בבני חיי ומוזוני'.

כי יצעק אלי ושמעתי - הקב"ה שומע תפילת 'כל' פה ואל יאמר 'מי אני' ומה ספון אני שישמע הא-ל הגדול לתפילתי, אלא ישמע לדברי הרמב"ן על הפסוק בפרשתן (כב כו) 'והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני', וז"ל. כי חנון אני - חנון זמקבל תחינת כל אדם

ו'באו מים עד נפש', ולבו שבור ורצון בקרבו ומתוך באבו זועק 'טאמע אין הימל (אבי שבשמים), אך אתה צורי וישועתי, אין לי עוזר ומשען זולתך, אנא, עמוד לימיני וסמכני', הרי תפילה זו בוקעת כל הרקיעים ומגיעת עד לכסא הכבוד ותפעל פעולתה לטובה ולברכה לישועה ולנחמה.

בפרשתן (כג כה-כו) 'ועבדתם את ה' אלוקיכם וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך, לא תהיה משכלה ועקרה בארץ את מספר ימך אמלא', וכתב הפנים יפות, שהנה בפסוקים אלו התברכו בני ישראל בברכת הבנים - לא תהיה משכלה ועקרה, ובברכת חיים - והסירותי מחלה, ואת מספר ימך אמלא, וכן בברכת הפרנסה - וברך את לחמך, ואף שאמרו חז"ל (מו"ק כח.) שבני חיי ומוזוני לאו בזכותא

בלב ים, אלא הקב"ה - אשר לו הים והוא עשהו. וצעקתו תבוא מתוך עמקי הלב בזה שתקבל תפילתו - וממצוקותיהם יוציאים.

הרה"ק רבי יחזקאל מקאז'מיר זי"ע היה אומר, שככל שהאדם מושגח יותר בזה העולם ע"י השגחות גשמיות כך הוא פחות מושגח מלמעלה, והראיה, כי חיות השדה אינן מצטערות בצער לידה אלא הם יולדות בנקל ללא ייסורים כלל, שלא כדרך בני אדם המצטערים ומתייסרים בבוא עת לידתן. והיינו טעמא, כי חיות השדה יולדות באמצע השממה ואין להם מי שיעזור להם ויסייע בעדם, ואינם מקוות בלתי אל ה' ואליו עיניהם נשואות, על כן אין הן סובלות צער לידה. ואילו הנשים יש להם מיילדת סמוך למיטתם ועל כן אף שוודאי מתפללות להקב"ה ואומרות בכוונה 'יענך ה' ביום צרה', מכל מקום מאחר והן סומכות גם על המיילדת לכן יש להם צער לידה. כי התפילה צריכה להיות באופן כזה שהוא נתלה רק בבורא כל העולמים.

י. בספר ש"ך עה"ת (תזריע ד"ה ואם) מביא שהיו שנהגו לתלות ביצי בת יענה בבית הכנסת, ומבאר טעם מנהג זה, כי מדרך בת היענה שמטילה ביצים במקום גבוה ועומדת כנגדם מרחוק ואינה מסיחה דעתה מהם, ועל ידי הבטחה זו גדל אפרוח מהביצה, ואם יעמוד בעל חי בינה לבין הביצים ותפסיק ראייתה אזי תהרוג אותו כיון ש'חציצה' זו מקלקלת גידול הביצים וגורמת שיצאו ביצים מוזרות. ומפני כן תלו ביצים אלו בביהכ"נ 'לומר שעיקר התפילה שתתקבל ותעשה פירות היא הכוונה, ולא יהיה דבר מפסיק בינו לבין אביו שבשמים שהוא עומד כנגדו ומדבר עמו לנוכח ואומר ברוך אתה ה'.

איש יהודי ששקע בחובות אדירים שמע כי במדינה פלונית יושב אחד מאחיו היהודים שעושרו נמדד בהון עתק, וכל ה'נופל לידי' יוצא כשהוא נשכר - מסודר לכל ימי חייו, אלא שזכיה מיוחדת נדרש לאדם לזכות לחלות פניו, וכל האמור אין זה אלא אחר שכבר מצליחים 'לבוא לפני המלך' לדבר עמו... החל האיש להפעיל 'שתדלנויות' למיניהם ופרוטקציות מפה ומשם והעלה חרס בידו... ביום מן הימים נכנס היהודי להתפלל 'מנחה' בביהכ"נ שבאותה מדינה, אחר התפילה פגע בו יהודי נכבד והחל מקרבו בברכת 'שלום עליכם' ונסובה שיחתם על אודות הגביר דלעיל שהוא עובד כבר זמן רב לזכות לחלות פניו ולבינתיים לא עלתה בידו, החל ה'נכבד' אומר לו כי הוא 'מקורב' לאותו העשיר והוא יסדר עבורו... בתוך הדברים הבין האיש כי זה האיש העומד לפניו אינו אלא אותו עשיר בכבודו ובעצמו וכמעט שהתעלף... כי כל השתדלויותיו בתקופה האחרונה לא היו אלא סביב אותו איש... ועתה הוא עומד נכחו וכבר מדבר עמו ובתוך יום הנו 'מסודר' לכל ימי חייו... אף אנו נאמר לגבי ה'תפילה', עומד לו היהודי ו'מחפש' את ה' שיושיענו מצרתו וירוויח את מצב פרנסתו, אינו פוסק לרגע מלהשתדל כאן ושם, ואף בשעה שכבר העמיד עצמו בתפילה עדיין מוחו משוטט ב'כל העולם כולו' כיצד יעמיד את מצבו לטובה, והנה הוא עומד בתפילת העמידה ופותח פיו לומר 'ברוך אתה ה'... והרי הוא מכיר לפתע כי 'המתפלל שכינה כנגדו' והוא עומד נכחו למול אותו

באר הפרשה - משפטים

ולא פרע חובו, והמלוה לקח ממנו משכון בדין, ואעפ"כ אמרה תורה שיחזיר המלוה את המשכון, כדי שלא יצעק הלוה לפני ה' ושמעתי כי חנון אני. והוא פלא, והלא אין הלוה צודק בצעקותיו שהרי מחויב מדינא לשלם, ומדוע יקשיב הקב"ה לתפילתו ולזעקתו. אלא מכאן, שכל יהודי שצועק אל ה' (אף אם אינו צודק וראוי) כביכול מוכרח הקב"ה לשמוע בקול צעקתו 'כי חנון אני', שזו מידתו של הקב"ה².

את העני עמך - להרגיש מצוקת העני

בפרשתן (כב כד), 'אם כסף תלוה את עמי את העני עמך', יש שפירשו במה שאמר 'את העני עמך', שבא הכתוב לומר, שכאשר עומד לפניך עני ומבקש הלוואה או נדבה אזי תכניס עצמך לתוך מצבו הקשה של עני זה, וצייר לעצמך כאילו אתה היית במקומו רח"ל ונוקם לחסדי האחרים, והוה את העני עמך, שהעני יהיה עמך, אתך במחשבתך ובפנימויות ליבך³, ואז ודאי שתפתח את ירך וליבך לעמוד לימינו. ובוה ביארו הטעם שנשמכה פרשת משפטים

אע"פ שאינו הגון, מגזירת חנם ('חנון' משורש תיבת 'חנם' הוא). והעניין, שלא תחשוב, לא אחבול שלמת הצדיק, אבל שלמת אדם שאינו צדיק אקח ולא אשיבנו כי צעקתו לא ישמע א-ל, לפיכך אמר כי חנון אני ושומע צעקת 'כל' מתחנן לי עכ"ל. ותוספת דברים אך למותר⁴.

ביו"ב מצינו ב'הגהות אשר"י' (גרפס בגיליון התוס' בר"ה יז): בתוך ביאורו את 'שלש עשרה מידות של רחמים - חנון - שחונן בעת הדחק לגאול הצועק, כדכתיב (ישעיה ל יט) 'חנון יחנך לקול זעקך', ומדה זו כביכול, שבעל כוח יש לו - לחון על הצועק אף שלא בדין, כדכתיב 'והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני'. כלומר, אע"פ שבדין בא העבוט לידך, כי הלווית עליו מעותך, אע"פ תשיבנו לו. כי אם יצעק אלי המדה היא כך - שאשמע צעקתו. לפי שחנון אני ואיני יכול לראות בעוניו, וגם יש בלשון חנון מתנת חנם כדאמרינן בברכות (י:.) 'וחנותי את אשר אחון - אע"פ שאינו הגון', עכ"ל⁵ ק, והרי הפסוק איירי במי שלוה כסף מחברו

'מקור הישועה' שהוא כל כל הרבה עומד ומחפש בתקופה האחרונה, הרי מן הראוי שכמעט יפול 'חלשות' לנוכח זה הגילוי... כי כאן היא מקור הישועה, ועוד מעט קט ידבר עם הקב"ה והכל יבוא על מקומו בשלום.

יא. בשם הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע אמרו לפרש, על דברי הפסוק ש'כי הוא כסותה לבדה הוא שמלתו לעורו במה ישכב', כי עד כאן מדברת התורה אל המלוה, מכאן ואילך מדברת התורה אל הלוה (ולא כפשוטו רק למלוה) - מדוע תעמוד בדעתך לעשות 'מעשה שטות' - לבוא דבר יום ביומו ולקחת את העבוט מהמלוה 'כסות לילה' בתחילת הלילה ולהחזירה לו למחרת בבוקר, וחוזר חלילה, הנח לו למלוה, אלא והיה כי יצעק אלי - פנה נא אלי ריבון העולמים הכל יכול, בקש מאתי שפע רב, ושמעתי כי חנון אני - אחון אותך בשפע רב והרחבה, ותמצא כדי סיפוקך בגדים לרוב... עד שלא תצטרך ל'טובותיו' של המלוה.

יב. בימי צעירותו של הרה"ק ה'נתיבות שלום' זי"ע חלתה נור"ב הרבנית בחולי מסוכן מאד, שלח ה'נתיבות שלום' מכתב אל חותנו האדמו"ר ה'ברכת אברהם' זי"ע (בעת ההיא התגורר ה'נתיבות שלום' בעיה"ק ירושלים, וחותנו בעיר טבריה), וכה כתב, 'בקשתי ש'מורי חמי' יפציר ויקרע את השמים בתפילתו כי המצב קשה ביותר, לאחר זמן הבריאה הרבנית וחזרה לחיים טובים וארוכים, ברבות הימים קיבל ה'נתיבות שלום' מכתב מחותנו - הנה קבלתי מכתב המבקש ממני שאקרע את השמים בתפילתי לרפואת בתי, הרהרתי אז בלבי, וכי היאך 'אקרע את השמים' - מי ערב לי שמכך יצא הטוב, אולי דייקא החולי הוא ה'טובה', אמנם אינה ה' לידי את הספר 'זכרון זאת' מהרה"ק ה'חוזה' מלובלין זי"ע וראיתי כתוב שם (בפרשתן בד"ה במדרש) על הפסוק (כב כד) 'לא תהיה לו כנושה', שרק 'לו' - לאדם, אסור להיות כנושה, אך להקב"ה אדרבה 'תהיה לו כנושה' להיות תקיף בדעתו, להרבות בתפילה, ולהפציר שימלא את מבוקשו לטובה, מיד עמדתי להתפלל לפני בוראי - קרעתי את השמים, ונתרפאה בתי.

הרה"ק ה'בית ישראל' זי"ע היה מבאר את הדברים, כי כל הטעם שאמרה תורה 'לא תהיה כנושה' אינו אלא מכיוון שאין לו לשלם, ומדוע תַעֲנֶהו סתם, אך להקב"ה שהוא 'כל יכול' ללא גבול ומידה, וודאי שמותר להיות כנושה, ולא להרפות ממנו עד שיושיעו.

יג. כה אמר הרה"ק ה'חלקת יהושע' מביאלה זי"ע מהו 'חסיד' - היינו חסד עם יו"ד (כלומר תיבת 'חסד' ואות יו"ד) ללמדך שהעושה חסד עם יהודי (יו"ד באידיש) זהו חסיד.

גדולים ומובטח הוא שיתקבלו תפילותיו ואז תקרא וה' יענה. ולפי זה יתפרש לשון הכתוב 'אם כסף תלוה את עמי את העני עמך', שאם 'העני עמך' - שאף אתה עני אעפ"כ אם כסף תלווה, וכדאי היא מצווה זו שירחמו עליו מן השמיים¹⁰.

והיה אומר הרה"ק הבית ישראל ז"ע, שאין הדברים אמורים רק בהלוואת מעות כשהוא עצמו נזקק להם, אלא כך הוא גם בענייני רוחניות, שמי שבעצמו צריך 'ישועה' במצבו הרוחני, ומ"מ עומד לעזור לאחרים ולרומם שאף הוא בכלל 'מלוה לעני בשעת דחקו'.

אם כסף תלוה - מצוות גמ"ח

בפרשתן (כב כד) 'אם כסף תלוה את עמי¹¹, כאן נצטוינו להקים ולקיים מצוות 'גמילות חסדים', וז"ל הגה"ק ה'חפץ חיים' (אהבת חסד ח"ב פ"ה) וז"ל. כמה

לפרשת יתרו, כי הזהיר הכתוב שלא לשכוח מעמד הר סיני, וכמו שנאמר (דברים ד ט) 'רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך' ותמיד יעמיד לנגד עיניו את הקולות והלפידים וכו', כך נמי ייאמר גם לגבי המצוות שבין אדם לחברו האמורים בפרשתן שעליו לצייר ולהעמיד לנגד את עיניו את הזולת וצרכיו ומחסוריו ולא יסורו מלבבו¹².

איתא בגמרא (יבמות סג.) 'המלוה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר (ישעיה נח ט) אז תקרא וה' יענה תשווע ויאמר הנני', וביאר הרה"ק רבי מנחם מענדל מרימינוב זי"ע שדברי הגמ' במעלת מלוה סלע לעני בשעת דחקו הכוונה בשעת דחקו של המלווה, שאף הוא זקוק ונצרך למעות ובכל זאת מחסר משלו בכדי לעמוד לימין העני, בזה הנו מעורר ע"ע רחמים

כידוע החל הרה"ק ה'דברי יחזקאל' משינאווא זי"ע להנהיג את קהל עדתו כרבי ומנהיג עוד בחיי אביו הרה"ק ה'דברי חיים' זי"ע (היה לו סוד גדול בזה). ויבוא יהודי אחד וסיפר ל'דברי חיים' במעלת בנו כאשר נוכח לראות בגאונותו ולמדנותו הכבירה, נענה ה'דברי חיים' ואמר, נו, בכך ראוי הוא לתואר 'גאון' אך עדיין אינו נכלל בכלל 'רבי'. המשיך היהודי לספר על עבודתו בקודש של הרה"ק משינאווא בתפילותיו בהתלהבות והתעניות והסיגופים אשר הוא עורך בקביעות, ואף על זה נענה ה'דברי חיים' ואמר, אכן, בכך ראוי הוא להיקרא 'צדיק' או 'קדוש' אך עדיין אינו 'רבי'. עד שסיפר לו היהודי, שכבר היה מעשה ביום הקור כשירד מן השמים שלג חזק, והלך ה'דברי יחזקאל' ברחובה של עיר, והבחין ביהודי שלא היה לו מעיל וכולו רועד מקור, מיד פשט את מעילו ונתנה ליהודי, כשהוא נשאר ללא כל מלבוש חם לגופו. כשמוע ה'דברי חיים' כזאת, מיד הסכים ואמר, אכן, אם כן, ראוי הוא לאותו איצטלא להיות 'רבי'. במעלה זו נתייחדו רועי ישראל לדורותיהם, שנתנו כל אשר להם לאחרים ולא השאירו לעצמם כלום.

ביותר ביאר הרה"ק רבי חייקל מהמדורא זי"ע דלכן כרת הקב"ה 'ברית מלח' (במדבר יח יט), כי כל מהות המלח הוא לתת טעם במאכלים אחרים, אבל הוא עצמו נשאר במליחותו, אינו נהנה בכלום ואינו משתבח בכהוא זה, וכן היא עבודתנו, לתת כל אחד משלו להיטיב לזולתו, אף שאינו מרוויח מאומה. וכל מהות חייו ורצונו יהיה להיטיב לכל הברואים, ולא יעמוד על שלו, וק"ו שיזהר בכבודם שלא לצערם רק לכבוד כל איש מבני ישראל בכבוד הראוי לבני מלכים.

יד. מספרים על הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל, שכל ימיו נהג לקדש על הכוס בשיעור הקטן יותר (המוכר כפי שיטת רבי חיים נאה), ולא הקפיד לקדש על שיעור הגדול (המוכר כשיטת החזון איש), ולאחר פטירת הרבנית ע"ה התחיל לקדש על כוס בשיעור גדול, והיה הדבר לפלא בעיני מקורביו, עד שהוברר טעמו, כי אותו גביע הקטן קיבל במתנה מחמיו אבי הרבנית, ולכבודה קידש דייקא בו על היין, כי העדיף להדר בזה מאשר להדר ב'שיעור הכוס'...

כע"ז מסופר על אחד מחסידי קמאי בעיה"ק טבריא שאחר פטירת הרבנית ביקש מנכדו שיסיר את ה'מראה' (שפיגע"ל) הגדולה שהייתה תלויה על הארון בביתו, כי בכל השנים הייתה מראה זאת לצנינים בעיניו אלא שלא אבה לומר מאומה אחר שהבין כי רצון הרבנית במראה זאת, רק מיד לאחר שהשיבה נשמתה ביקש להעבירה משם.

טו. ובכלל זה מי שרוחו נשברה מכל מיני צרות העוברות עליו, ומכל מקום מתגבר על עצמו להאיר פנים לחבריו ולעודדם במילין טבין, והוא מחזק אחרים בשעת דחקו, הרי עליו הכתוב אומר 'אז תקרא וה' יענה תשווע ויאמר הנני'.

טז. כתב הש"ך (מגורי האר"י ז"ל) על התורה (בפרשתן), דלכן כתיב 'אם כסף תלוה' כלומר, אם נתנו לך כסף מן השמים הרי תפקידך להלוותו לאחרים, כי לשם זה נברא הכסף - כדי ש'תלוה את עמי', כי מצוות הלוואה למי שדחוקה לו השעה גדולה יותר מן הצדקה (עיי"ש היטב).

המתחדשות מידי יום ויום, מה מאד יש להתחזק במדת החסד¹, כדי שע"ז תתעורר מדת החסד העליונה², ויקויים עלינו מה שאמר הכתוב (הושע ב כא) 'וארשתוך לי בצדק ובמשפט ובחסד וברחמים'. ואמרו חז"ל, שאומר הקב"ה ומה אלו, שהן בעצמן צריכין חסד, עושין חסד אלו עם אלו, אני, שאני מלא חסד ורחמים, עאכו"כ שאני צריך לגמול חסד עם בריותי. ונראה לי, שזהו מה דאיתא בתנא דבי אליהו (רבה סוף פכ"ג) בשחזו ישראל במצרים, נתקבצו כלם וישבו יחד, וכרתו ברית יחד, שיעשו גמילות חסדים זה עם זה, וישמרו בלבבם ברית אברהם יצחק ויעקב, ולעבוד את אביהן שבשמים לברו, ושלא יניחו לשון בית יעקב אביהן, ושלא ילמדו לשון מצרים וכו', עיי"ש מה היה הכריתות ברית לגמילות חסדים, אלא הענין כך הוא, כי הם, כשראו שאין שום עצה להינצל מגזרותיו של פרעה, והשעבוד הולך ומתגבר יום יום, מה עשו נתקבצו באגודה אחת ומכסו עצה מה לעשות לזה. והסכימו ביניהם, שילכו בדרך ה' לברו, ולא ישנו את שמם ולשונם. גם כרתו ברית יחד לגמול חסד זה עם זה, שע"ז יתעורר למעלה חסד של השם יתברך עליהם, וממילא יבטלו לבסוף גזירותיו של פרעה. ובאמת כן היה לבסוף, שדבר זה היה הסיבה

צריך האדם להתדבק במדת החסד, שהיא מועלת לעורר רחמי ה' וחסדיו על ישראל אפילו לאחר שכלה זכות אבות (ירושלמי סנהדרין נ.). ... ומצוה זו שקולה יותר מן הקרבנות (ילקוט הושע תקכ"ב), ויותר מזה מצינו בירושלמי דפאה (ג.), דצדקה וגמילות חסדים שקולות כנגד כל מצוותיה של תורה... גם גשמים יורדים לעולם בזכות גמילות חסדים, כדאיתא בירושלמי דתענית (ג ג.). גם הוא תועלת לאדם להנצל מיצר הרע, כדאמרינן (ע"ז ה:) 'אשריהם ישראל, שבזמן שהם עוסקים בתורה ובגמילות חסדים, יצרם מסור בידם, ולא הם מסורים ביד יצרם'. וביאורו יש לומר, כי היצר מתגבר על האדם בשני דברים. אחד - על שבלו, שמטריד שבלו לבל ההבלים, ואחד - גם על איבריו החיצוניים, שמרגילים לבל הדברים שהם נגד רצון השם יתברך. אבל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, זוכה שיצרו מסור בידו לבל זה. שעל ידי התורה, שהוא עסוק בדבריי אלוקים חיים הקדיש את כח שבלו, ועל ידי מדת החסד הוא מקדש את איבריו גופו, שעוסקים בעבודת מלכו של עולם.

ושם בהערה. והנה עתה, שמדת הדין גברה מאד על העולם, ואין שום עצה להנצל מידי צרות

וכבר מצינו יסוד זה ב'אבן עזרא' בפסוק זה וז"ל. 'אם נתן לך ה' הון שתוכל להלוות העני... וקרא העניים 'עמי' [בלשון המורה שהם שלו יתב"ש], כי החסידים לא יבקשו עושר בעולם הזה, והעד אליהו ואלישע שלא רצה לקבל מנחת נעמן, גם שמואל הרמתי'.

הגאון בעל ה'שבט מוסר' זצ"ל מביא בספרו 'מעיל צדקה' (א'תקכח) שלכן נקרא כסף בלשון חז"ל 'דמים', כי כשם שהקזת דם רפואה היא לגוף, כך נתינת כסף לצדקה רפואה היא לנפש, ועל שם כך כינו חז"ל את הכסף 'דמים', לרמז ששווים הם (י"א, כי ה'עסק' הראשון שעשו בני ישראל היה במכת דם כשמכרו את המים למצריים, וע"ש אותו המאורע נקרא הכסף בשם 'דמים').

יז. ידועים דברי מרן הבעש"ט זי"ע (הובא בלוח היום יום חב"ד ה' אייר) שכדאי לאדם לחיות בזה העולם שבעים ושמונים שנה והכל כדי להיטיב פעם אחת עם יהודי.

יח. הרה"ק ה'פני מנחם' זי"ע קנה דירה וקבע עם ה'מוכר' שלקראת חג הפסח יפנה המוכר את הדירה, אולם, ברגע שהפני מנחם הבין מתוך רמיזה שמחמת כמה סיבות יקשה על המוכר לפנותה בטרם יכנס הפסח, מיד שלח לאמור

לו שאותו הזמן שנקבע ביניהם 'לאו בדווקא' הוא, ומצידו יכול המוכר להישאר בה אפילו כחודשיים אחר הפסח.

זאת ועוד, שהפני מנחם סילק את כל תשלומיו חודשיים לפני הזמן - לפליאת ותדהמת המוכר... לאחמ"כ הסביר

לחתנו הרב אברהם דוב ליפל שעשה זאת מאחר שהבין שהמוכר דחוק וכך יוכל להכין עצמו לצאת מהדירה... אחר

זמן פגש הפני מנחם את המוכר ובשמחה רבה גילה את אזנו על ה'נס' שאירע לו בזכותו, דהנה כתיב (תהילים לו לו)

'שמר תם וראה ישר', והסביר אבי הרה"ק ה'אמרי אמת' שההולך בתמימות ולפנים משורת הדין הקב"ה מנחה אותו

ומראה לו את הדרך הישרה, ראה נא והביטה, את הכסף שהכנתי עבור הדירה הפקדתי אצל 'סוחר' אחד... זמן

קצר אחר שהוצאתי את הממון משם הפסיד הלה את כל נכסיו ועמם את כל המעות שאנשים הפקידו אצלו...

ואילו לא הוצאתי אז את המעות מתחת ידו לא היה נשאר עמי אפילו פרוטה אחת... רק בזכות שהלכתי לפנים

משורת הדין לעזור למי שהשעה דחוקה לו ניצלתי מהיזק אדיר כל כך (ספר ה'פני מנחם' עמו' רלד).

לא תענון - הזהירות שלא לענות נפש מישראל
 בפרשתן (כב כא), 'כל אלמנה^{כא} ויתום לא תענון^{כב}.
 וברש"י 'הוא הדין לכל אדם (הוזהרנו שלא
 לענותו) אלא שדיבר הכתוב בהווה, לפי שהם תשושי
 כח ומצוי לענותם^{כג}. (א"ב, הרי על כל אדם יש לנו

לגאולה, כדכתיב (שמות טו יג) 'נחית בחסדך עם זו גאלת
 נהלת בעונך'. ואיתא בפסיקתא (הובא בילקוט בשלח רמז
 רנא) נחית בחסדך זו גמילות חסד...^ט.
 ומי שרגיל במצוה זו בתמידות, זוכה עבור זה להיות לו
 בנים בעלי חכמה, בעלי עשר, בעלי אגדה (ב"ב ט:)^ג.

יט. פעם פנה מנהל גמ"ח אל הגה"צ רבי מאיר בראנדסדארפער זצוק"ל בעל ה'קנה בושם' ושאלתו בפיו, האם
 מחויב להאריך את זמן פירעון ההלוואות בעת שמבקשים הימנו אותם הלווים, שלכאורה אין זה בכלל מצות
 'אם כסף תלוה את העני' (והוא רוצה לקיים המצווה בהלוואות חדשות). ענהו רבי מאיר - 'די ערשטע זאך איז די
 הארץ' (הדבר הראשון הוא הלב), כלומר אל תפלפל כאן אם קיימת בזה מצוות הלוואה או לאו, אלא התעמק -
 שבדחיית זמן הפירעון החיית ממש את היהודי הלוה.

כ. עוד מן ההג"ה, וז"ל. ומן התמה על האנשים שמחפשיין סגולות, שילודו להם בנים, ומוציאין על הסגולות כמה
 וכמה רובלי כסף, ויש שמוציאין למאות ולאלפים כל אחד לפי עשרו. יותר טוב שיעשו סגולה הנמצא בחז"ל,
 היינו, שיתעסקו תמיד במדת הצדקה, לעזר לעניים במה שיוכלו, להיות מן המעשים, שהוא גדול מן העושה [הן
 בענין פרנסת חיותם, וגם לגדל את בניהם ולהכניסם לתלמוד תורה, שבעבור זה יזכו לבנים בעלי תורה, וכמו
 שנתבאר], או שיעשו גמ"ח קבוע [מממונם, או שיזרוזו אחרים שיייעו בענין זה], ויתעסקו ברתמיד... ובזכות זה
 יתנהג השם יתברך עמהם ג"כ במדת צדקה וחסד, וימלא רצונם בזה... וכן עשו הרבה אנשים בזמננו, והצליחו בזה...
 מה שאין כן, אם מוציא מעותיו לטמיון על סגולות חיצוניות, שלא יועילו ולא יצליחו, הוא מכלה כוחותיו לריק.
 והמשכיל יתן כל זה אל לבו, וכל המרחם על הבריות - מרחמין עליו מן השמים (שבת קנא:). וידוע מה שאמרו חז"ל
 (שוח"ט סה), שהגומל חסד תפלתו נשמעת.

מעשה נורא הובא ב'עמוד החסד' (לקט אמרים מהגה"ק החפץ חיים) וז"ל. איש אחד שהיו לו בנים ומתו כולן ר"ל בא
 לפני חכם שיתן לו עצה וסגולה לענין זה, השיב לו החכם איני יודע סגולות, אך עצתי שתעשה גמ"ח קבוע בעיר
 אולי יתן ה' שבזכות מדת החסד שתתנהג עם אנשים יתחסד השי"ת עמך ויתן לך בנים.
 האיש שמע לעצתו, ועסק הרבה בענין זה, עד שעשה גמ"ח קבוע בעיר והוא קבל על עצמו את המצוה להתעסק
 בענין זה להלוות על משכונות, ועשה פנקס עם תקנות לענין זה כנהוג. בתוך התקנות היה כתוב שפעם אחת לשלוש
 שנים בפרשת 'אם כסף תלוה' (משפטים) יתאספו הכל ויעשו סעודה שיהא חיזוק למצוה זו.
 ויהי בכלות ג' השנים נולד לו בן, ומן השמים הראוהו אות שהוא בזכות המצווה - שאירע יום שמיני יום המילה
 באותו יום שכבר נקבע זמן רב קודם לכן ליום אסיפת הקהל לצורך הגמ"ח.

האיש הנ"ל עסק הרבה במצווה זו כמה וכמה שנים, ובמשך השנים הללו נולדו לו כמה עוד בנים. אך ברבות
 הימים שכח טובותיו של הקב"ה ובא לפני החכם ובקש ממנו היות שהוא מוטרד מאד והגמ"ח נתגדל, גם יש אנשים
 מפקפקין עליו, ע"כ בקשתו שימנו 'נאמן' אחד שיעסוק בגמ"ח, והחכם מיאן בזה באמרו שבוודאי אחר לא ינהל
 הגמ"ח בטוב כאשר הוא מנהל אותו. אך הוסיף והרבה להפציר בחכם שיעשה בקשתו עד שכעבור כמה שנים
 הוכרח להסכים לדבריו, ועשה קלפי מחדש ונבחר 'נאמן' אחר תחתיו לעסוק במצוה זו. והנה, מעשה זה היה
 בתחילת הלילה, והיה ממחרת בא אצל החכם ויספר לו שקרה דבר נורא בזה הלילה בסופו, שנחנק לו ילד קטן
 אחד, ותלה שבעבור עזיבתו את הגמ"ח אירע לו, ומיד חזר והשיב לידו את הנהלת הגמ"ח... הנך רואה בעליל
 שבזכות החסד נולדו לו בנים, וכאשר נסתלקה מדת החסד התחילה מדת הדין תיכף להתגבר עליו, נמצא עד עתה
 שהוא מחזיק את הגמ"ח ועתה ראה שהגמ"ח החזיק אותו ואת בניו, ע"כ יראה האדם להחזיק במצווה זו ולא
 להרפות ממנה. (אחר פטירת רבנו החפץ חיים ניתן הדבר לפרסם בשם הגרי"מ רבינוביץ זצ"ל מחבר ספר 'אפיקי
 ים' שהמעשה הנ"ל קרה בראדיון, והחכם הנזכר הוא רבינו הח"ח בעצמו).

כא. הגה"ק המהרי"ל דיסקין זי"ע היה מחמיר חומרות על גבי חומרות בעסק המצות, החל מקצירת החיטים ושמירתם
 המעולה מכל חשש חמץ, והיה דרכו לתת את הקמח לתלמידו הגאון רבי אליעזר דן רלב"ג, והלה היה מניחם
 בשקים ותולה אותם על גבי התקרה לכל תיגע בו יד אדם, ובכל עת יהיו לנגד עיניו. והנה נפטר אותו תלמיד

באר הפרשה - משפטים

לחשוש - שמא הוא בכלל 'אלמנה ויתום לא תענון', רעהו, מכלל 'ספק' לא יצא וכבר ידעת ש'ספיקא כי מי יודע את מצפוני לכו צרותיו וחסרונותיו של דאורייתא לחומרא'⁷².

באמצע השנה, ואמרו תלמידי המהרי"ל דיסקין לרבם שמן הנכון לקחת את החיטים ולהעבירם למקום אחר, ולא נתנם בשום פנים ואופן, באמרו, כל שמירות אלו אינם אלא בגדר 'הידור' (אף שהיו אצלו הידורים אלו כאש..). ואינם שווים מאומה אם מחמתם תוציא האלמנה אפילו 'קרעכץ' אחד (אנחה אחת), שתאנח ותאמר לנפשה שלא רק שבעלי עזבני אלא גם זאת שאינני ראויה לשמור את הקמח של הרבי...

כב. ואם הזהיר הכתוב (כב כד) 'לא תהיה לו כנושה', וזוהי אזהרה למלוה, שלא יכלים את הלווה שאין בידו לפרוע חובו, וכדברי רש"י 'לא תתבענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו אל תהי דומה עליו כאילו הלויתו אלא כאילו לא הלויתו, כלומר לא תכלימהו'. מכאן תלמד להיזהר בכבודו של כל אחד ואחד, ואל תאמר - אה, פלוני שנהג עמי לא כדין ושלא כראוי מותר (ואף מצווה) להכלימו ולביישו, כי גם לו זה שלא כדין נהג עמך, שהרי בדין מחויב הוא לפרוע את חובו, והוא בכלל 'לוה רשע ולא ישלם', מכל מקום לא הותר דמו להכלימו ולביישו, אם כן אין איש מישראל שהותר דמו להישפך.

וכבר אמרו חז"ל (ברכות מג:): נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים, ולמדו זאת מתמר שלא גילתה על יהודה אלא אמרה אם יודה וכו', הגה"ק מאוסטראווצע זי"ע היה אומר, שהרבה יש להתבונן בלימוד זה, דאם יהודה לא היה מודה שהוא עשה את המעשה, היו מוציאים להריגה את תמר ושני עובריה - ואף על פי כן העדיפה להפיל עצמה לכבשן האש ולא להלבין ברבים את פני מי שמסכים שיהרגו שלשה נפשות בישראל - בכדי לשמור על כבוד עצמו, היש לך... גדול מזה... ודייקא ממעשה זה למדו חז"ל 'נח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים', כי כ"כ גדול חומרת הדבר...

כג. מעשה היה לאחרונה בארץ הקודש (מכיר אני מקרוב את בעלי המעשה) באיש נכבד זקן ושבע ימים שהיה משמש כל ימיו כ'בעל תפילה' נפלא בביהכ"נ הסמוך לביתו, ולאחרונה עבר האיש 'אירוע מוחי' (סטראק) ל"ע, ומשחזר מעט לעצמו חזר להתפלל בביהכ"ס - וגם ניגש מעצמו לפני העמוד להתפלל, אך דא עקא, שלרגל מצבו הוא מתבלבל נוראות ובחזרת הש"ץ (במנחה דשב"ק) מתחיל 'אתה אחד' ומיד 'רצה' וכיו"ב, ורבו האנשים שפסקו מחמת כן להתפלל באותו ביהכ"נ, עד שפרצה מריבה נוראה בין המתפללים כדת מה לעשות באיש, הפנו את השאלה להגאון רבי חיים קנייבסקי שליט"א, וזו הייתה תשובתו, 'היות שכל חיותו של איש במצב כזה אינו אלא מהתפילה לפני העמוד, והרי התפילה מדרבנן היא, לעומתה לצער איש מישראל הוא מדאורייתא, בוודאי אין לצער לביישו ולהכלימו, ועליהם לתת לו להתפלל לפני העמוד, אף שכך נראית תפילתו...

כד. מעשה נורא שמעתי מאיש חסיד היה, פמ"מ שפתותיו נוטפות מור, הגה"ח רבי משה רייך ז"ל מה ששמע מאחיו ששמעו מהמשב"ק של הגה"ק ה'מנחת אלעזר' ממונקאטש זי"ע והוא היה נוכח בשעת מעשה, עיר גדולה הייתה העיר מונקאטש ומסביבה שכנו עיירות רבות אשר נקראו בשם 'גלילות' מונקאטש. באחד מהגלילות דר 'ראש הקהל' תלמיד חכם שלא אהב את ה'רב' שבעירו, והיה מיצר את צעדי ורודפו עד חרמה, בין פעולותיו היה נוהג לבוא תמידים כסדרם לפני הגה"ק ה'מנחת אלעזר' זי"ע בעיר מונקאטש והיה מוסר 'מסירות' שונות על אותו הרב. אך המנח"א לא שעה כלל לדבריו והיה פוטר ומשלחו מעל פניו, פעם אחת עזב 'ראש הקהל' את ביתו לכמה ימים, ויהי בדרך חזרתו מצא את משרתו חוזר מאיזה מקום וחבילתו בידו, ושאלהו מאין בא מע"כ, הראה לו המשרת כי 'בעלת הבית' שלחתו עם 'עוף' לשאול את ה'רב' דשם מה דינו (בדרך כלל היה פוסק בעצמו, אך עתה שלא היה האיש בביתו שלחו לשאול את ה'רב')... כשמוע כן ראה"ק ביקש מאתו להראות את העוף וירא כי עוף 'טרף' לפניו, ושאל את המשרת - מה 'פסק' לך הרב ויען ויאמר כי הרב הכשירו... שמח ראה"ק על ההזדמנות שנקרתה לפניו, חטף את העוף מידי משרתו ובמקום להיכנס לביתו בפריסת שלום מיהר כנשוח נחש לבית המנח"א, בהגיעו למונקאטש ישב המנח"א יחד עם בית דינו, וראה"ק הציג בפניהם את העוף, כאומר הרי שלך לפניך - עתה תחזה כי צדקו טענותי מכבר השנים, ויאמר הנה עוף זה 'הכשירו' רב פלוני מה דעת הרבנים על כך, מיד נטל המנח"א חתיכת עוף הכניסו לפיו, כראות ראה"ק כי כן, שכל 'התלהבות' ותבערת אש קודש שבקרב נדחתה על אתר ע"י המנח"א, נשא את רגליו ומיהר לברוח מבית הדין... אחר הדברים האלה, שאלו הרבנים האחרים את המנח"א וכי הרב מכשיר עוף כזה שלכל הדעות הנו 'טרף' ואסור בתכלית האיסור... בטרם כל פלט

יענה ואין עוזר, העונש על כולם, כי מי שבידו למחות ביד המצער ולא מחה, או שהיה בידו לבוא לעזרתם ולא עשה כן, אף זה נתפס בעונש המר והנמהר כאילו הוא עצמו עינה אותם, שהקפיד הקב"ה ביותר על צער האלמנה והיתומים.

והנה, רצון הבורא שיהא האדם וותרן^כ בממונו, ויקיים בנפשו 'מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון'

נוראות כתב ה'אבן עזרא', בהוסיפו לדרקדק על המשך הכתוב (שם כב-כג) 'אם ענה תענה אותו, כי אם צעוק יצעק אלי שמוע אשמע צעקתו, וחרה אפי והרגתי אתכם בחרב והיו נשיכם אלמנות ובניכם יתומים', ולכאורה צ"ב דפתח בלשון יחיד 'אם ענה תענה' וסיים בקללה על הרבים - 'אתכם'. אלא מבאר ה'אבן עזרא', 'כי כל רואה אדם שהוא מענה יתום ואלמנה ולא יעזרם, גם הוא יחשב מענה... אם אחד

המנח"א את חתיכת העוף שהייתה בפיו (כי בוודאי לא חישוב לאוכלה), ומיד דפק על השולחן בעוז ותעצומות (עד שה'מספר' שעמד אז על הסולם להוציא ספר מארון הספרים באותו חדר נפל ארצה), וזעק מנהמת לבו הטהור און מענשט'ס פלייש איז יא כשר... און מענשט'ס פלייש איז יא כשר... (וכי בשר של בני אדם כן כשר לאכילה) כאומר, הרי ראש הקהל הלזה לא בא כאן אלא לאכול את בשרו של הרב שבעירו הרי זה בוודאי איסור ו'טרף' לנהוג כן... (וביאר שיתכן שהרב נרגש לראות את המשרת של שונאו המובהק בא לשאלו שאלת כשרות העוף ומרוב התרגשות טעה בדבר הלכה, וכי בעבור זה נהרגהו...).

סיפר הרה"ק ה'שפע חיים' זי"ע, מעשה בעשיר שהיה דר בעיירה הסמוכה ל'גארליץ' הלה החליט כי 'צר לו המקום' ועליו להרחיב את ביתו המפואר, אך דא עקא כי בחצר הבית עמד עץ תפוחים אשר נתן פריו בעתו ואסור לקוצצו... (ב"ק צא: ועי' ט"ז יו"ד קטז ו, הרבה דיו נשפך והרבה קולמסין נשתברו סביב איסור והיתר דבר זה), על כן נסע אל הרה"ק מגארליץ זי"ע (בנו של הרה"ק הדברי חיים זי"ע) שטח את שאלתו בפני הרבי, ויענהו הרבי בעד 500 גאלדענע רענדלעך (מטבעות זהב) אתיר לך את הדבר תיכף ומיד... חשב העשיר (שהיה איש עסקים ממולח) בלבו, אם כן, הרי שטעיתי ואין כל כך איסור בדבר, וכל הענין אינו תלוי אלא ב'מחיר' דמי הפסק שעלי לשלם לרב, ע"כ, אלך ואחפש אחר רב שימציא לי פסק זה בזול יותר... ויפן האיש אל הרה"ק מבאבוב זי"ע (בן אחיו של הרה"ק מגארליץ) וגילה את אזנו כי בא לקבל את ההיתר הנ"ל בעד הסכום שהרבי ישית עליו (בפחות מ500), נזדעק הרבי - אין כל היתר בעולם לכרות עץ מאכל, סכנה יש בדבר, בשום אופן לא אתירנו לך... תמה האיש והרי דודכם מגארליץ הסכים להתיר לי תמורת 500 מטבעות זהב, א"ל הרבי מבאבוב, ח"ו, לא יתכן כלל כי דודי התיר לכם... בצר לו החליט האיש כי אין לו ברירה אלא לחזור אל הרה"ק מגארליץ ולשלם לו טבין ותקילין, כי צר לו הבית והוא חייב להרחיבו... אחר כששה שבועות עלה בידי העשיר לאסוף סכום הנ"ל ב'מזומן' ויעל בשמחה לבית הגארליצער, שפך על השולחן את המטבעות, והכריז באתי לקבל את ה'היתר' שהובטח לי כאן לפני כששה שבועות... אמר לו הרבי, אין כל היתר בעולם לכרות עץ מאכל, סכנה יש בדבר, בשום אופן לא אתירנו לך... תמה האיש, מתחילה מאי קסבר הרבי ולבסוף מאי קסבר, א"ל הרבי, הנה מלפני כששה שבועות בטרם בואך הנה בא אלי יהודי נכבד ובכה בפני כי כל עתידו ועתיד משפחתו נמצאים בסכנה עצומה - רק אם יהיו בידו 500 מטבעות זהב במזומן יעמוד על רגליו וינצלו חייו וחיי משפחתו, על כן אמרתי, הרי אמרה תורה (דברים כ ט) 'כי האדם עץ השדה' מוטב יכרת עץ התפוחים מכריתת האדם עצמו, ואמרתי לנפשי אקח על עצמי אחריות עצומה זאת... להציל כמה מנפשות בני ישראל, אבל משעברו כבר ששה שבועות ויצא האיש מכלל סכנה, לא אוכל להתיר לך זאת בשום אופן (עיי' כלי יקר דברים כא א).

כה. המוותר לחברו ומסיר מעליו כל טינה שבלב, ואף מסייע לו בעת צרתו, שכרו הרבה מאוד. וגם זאת מצינו בפרשתן (כג ה) 'כי תראה חמור שונאך רובץ תחת משאו... עזוב תעזוב עמו' ובתרגום 'משפך תשבוק מיה דב'לב'ק עלוהי ותפ'רק עמה', היינו ש'עזוב תעזוב' כל טינה שיש בליבך על 'שונאך' זה ותעמוד לעזרו. ומבאר בספר הקדמון 'ברית מנוחה' שהכוונה היא, אם משבק - תעזוב ותסיר כל אשר יש לך בלבך על חברך, אזי תשבוק - תיעזב אף אתה מכל הצרות הבאות עליך, כי הקב"ה עזוב יעזוב מעמך את כל חטאיך ותישאר נקי מכל רב.

סיפר הגאון ר' אליעזר טורק שליט"א רב ומו"צ בקרית ספר בארה"ק מעשה שאירע בעירו, באחד הבניינים שדרים בו כמה שכנים יחדיו החליטו השכנים להרחיב את ביתם, אחר שהחלו לבנות נתגלע הריב בין השכנים על מי מוטל לשלם את הכותל שבין השכנים - בסך חמשה אלף שקלים (נפשם של הרבנים ויושבי על מדין כבר שבעה לשמוע כגון דא), נוסף

באר הפרשה - משפטים

(שבת קלג:) לרחם על כל יהודי באשר הוא, לשום עינוי וליבו להיות מיצר בצרתם של ישראל. ואף כששורת המניע לו, בכדי שלא להקניט ולצער את חברו והמקום הרין עמו יכנס לפנים משורת הדין¹. ויותר על הממון

על חלקו של כל אחד בסך מאה וחמישים אלפי שקלים, ותבער אש במחנה - מהארץ ועד לב השמים, ולא ראו כל דרך ומוצא במחלוקת זו, עד... שאחד מהנוגעים בדבר החליט לוותר - למען תשקוט הסערה וישוב השלום לשכון בין בני ישראל, ויפן אל ה'קבלן' ונתן לו צ'יק (טשעק) על סך עשרים אלף שקלים - והסביר לו כי כלל בצ'יק הלז מלבד חלקו שנשאר חייב לו (סך חמשה עשר אלף) גם את החלק שעליו נסוב הוויכוח.

והנה, עבר זמן רב ועדיין לא נפרע הצ'יק, פנה האברך - נותן הצ'יק אל הקבלן, ושאלו האם מע"כ אינו נצרך למעות, אמר לו הקבלן - איני יודע מה אתה סח כי זה עידן ועידנים פדיתי את הצ'יק כי שלמתי בו לערבי פלוני, ומאז לא ידעתי איה הצ'יק ומה ייעשה בו.

מכיוון שכן גברה בשניהם הפליאה אודות תעלומת הצ'יק - מי הוא זה ואיזה הוא שקיבל צ'יק ולא אבה להשתמש בו... עד שהודה להם הערבי בעצמו, כי ברצונו להרוויח עוד ממון עמד והוסיף מספר 'אפס' (זירא) למספר של עשרים אלף שקלים ועשהו מאתיים אלף שקלים, אך מכיוון שמוצאו מ'עם הדומה לחמור' ושכלו דומה לשל חמור לא הרגיש כי את השורה אשר בסמוך למספרים שבה נכתב הסכום ב'מילים' אי אפשר לו לזייף, ממילא בבואו להוציא 'מזומנים' אצל פקידי הבנק, גערו בו הפקידים ולא נתנו לו אפילו פרוטה אחת על שטר מזויף מתוכו... לדידן ייאמר, המוותר לרעהו ירוויח בכפלי כפליים - כי אף את חלקו שהיה לו לשלם, לא לקחו ממנו, כי כל הנעשה בהאי עלמא בחשבון מדוקדק הוא.

כו. הנה ידוע דבר המעשה שבאתה אשה (היא ובנה) מחוץ לירושלים להיות כ'אורחת' ללילה אחד בביתו של הרה"ק רבי שלומיקה מזויעהל זי"ע, ומלילה אחד נמשך שהותה לשבוע, לחודש לשנה ועוד שנים רבות. ויהי היום כשהגיע הרבי לשנותיו המאוחרות הוצרכו לבנות עבורו בית הכסא נוסף בחצר הבית, הבנייה אמורה הייתה להקים קול רעש, ע"כ הקדימה אותה אורחת - בעה"ב, והקימה קול זעקה שאיננה נותנת את הסכמתה לבנות בית הכסא בשום פנים ואופן, כי הדבר מפריע לה ולשלוותה. משהגיעו הדברים לפני הרבי נענה ואמר - 'היא צודקת', אם הדבר מפריע לה אסור לבנות כנגד רצונה. ושמא תחשוב כי ר' שלומיקה ראה בזה מצוה של עזרה לדל ואביון, הסכת ושמע, ביום מן הימים באה האשה לפני הרבי ו'הזכירה' את עצמה, כי הדירות אשר תחת בעלותה בעיר תל אביב עומדים זמן מה ריקניות משוכרים - ומבקשת שיפעל נא הרבי שתמצא במהרה שוכרים לדירתה, כי כל יום שעובר הפסד ממון הוא... בוא וראה עד היכן טוהר המידות מגעת. ואף אמנם שאלו המדרגות גבוהות עד מאד, מ"מ יש לנו ללמוד מכאן להבליג ולהיות מעביר על מידותיו.

באחרית ימיו של הרה"ק המהרי"ד מבעלזא זי"ע נחלשו כוחותיו וכמעט שלא נשמע קולו ב'דברי תורה' שאמר בשולחנו הטהור, ורק אותם שישבו בראשונה זכו לשמוע דברות קדשו. אחד האברכים שחשקה נפשו לזכות לשמוע 'דברי אלוקים חיים', הקדים לבוא כב' שעות לפני עריכת השולחן, נחבא מתחת לכסאו של הרבי, וכך קיווה לשמוע את דברי הרבי. אך, כרגעים אחדים לפני כניסת הרבי לעריכת השולחן הבחינו המשמשים בקודש שיושב לו אברך כשהוא 'מצטמק ויפה לו' תחת הכסא, והחלו לדחפו ולמשוך אותו ממקומו, ותרב המהומה עד שהאברך נעץ את שיניו באצבעותיו של אחד הגבאים ונשכו, הגבאי החל לצעוק, ובתוך כך הופיע הרבי. הרבי ששמע את הסערה הגדולה בירר מה היה, כשמעו את דבר המעשה קרא לאברך ואמר, אכן, עפ"י האמת הצדק עמך... אך קבלה קיבלתי מאבותי הק' שיהודי ניכר דייקא בזמן שהוא צודק, והיינו שאז ניתן לעמוד על טיבו, אם הוא מוותר על אף שהצדק עמו, או שיעשה מעשים אשר לא יעשו כנשיכת אצבעו של הגבאי.

מעשה באחת מהקהילות, שאחד מבני הקהילה קנה את עליית ה'מפטיר' בשבת בבית המדרש, בביהמ"ד היו כמה 'צדיקים' שברוב 'צדקותם' (ורשעותם ב'בין אדם לחבירו') החליטו שאינו מן הראוי שאברך זה (שאינו ידוע כירא שמים כ"כ) יעלה ל'מפטיר', עשו תחבולה - היות וקונה זה כהן היה, מיהרו ושילחו קודם 'קריאת התורה' את כל הכהנים מבית המדרש, וממילא הוכרח הלה לעלות ראשון וכבר לא היה יכול לעלות למפטיר. לאחר מעשה נתעוררה השאלה על מי לשלם את דמי העלייה, כי הרי 'קונה' זה לא קיבל את עלייתו, וילכו כמה מה'צדיקים' הללו לאחד מגדולי הדור בעיה"ק ירושלים לשאלו כדת מה לעשות, ענה להם אותו גאון וצדיק שהיה זהיר בלשונו, 'אויף אזאלכע

וזכר אמרו חז"ל (ברכות יח.) 'לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן, עובר משום 'לועג לרש' (משלי יז ה), ואם במתים כן, ק"ו שיש לנו להזהר מאונאת דברים לאנשים חיים, שהרי אין לך רש גדול יותר ממי שחבירו דוקר אותו בחרצובות לשונו ואין בידו להגין על עצמו^{כט}.

דם הברית - כריתת ברית עם הבורא במסירת דם נפשו אליו בפרשתן (כד ה), 'ויקח משה את הדם ויזרוק על העם, ויאמר הנה דם הברית אשר ברת ה' עמכם

על כל הדברים האלה', כתב האברבנאל (בספרו מצמיה ישועה, הובא באוהב ישראל פר' שקלים) כי כך היה דרכם של המלכים כורתי ברית, כל אחד פוצע מעט את אצבעו ומטיף דם מאצבעו אל תוך יינו של רעהו, וכששתו כל איש את יינו המעורב בו דם רעהו, נתערבו דמיהם איש ברעהו, וזוהי 'כריתת ברית'. ואפשר לרמוז בזה הנה דם הברית, כשאדם מקריב מדמו ומרצונותיו לבוראו, הרי כביכול מתערבב 'דמו', והוא מתאחד כביכול עם האדם... עד כדי כך חשוב 'קרבתו' של האדם מעצמו לבוראו, ביראת שמים ויראת חטא^ל.

ימלא חסרוני^ק. וכפי שמצינו במלווה את העני שנמל ממנו משכון הואיל ולא פרע חובו, ישיב לו כסות לילה בלילה ושל יום ביום - 'כי היא כסותו לבדו היא שמלתו לעורו במה ישכב', ואם לא ישיבנו ויצעק הלווה העני אל ה' (אף שאין כל צדק בטענותיו), אזי - 'והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני'. וכתב ה'ספורנו, 'אעפ"י שלא יוכל לצעוק עליך חמס שהרי הוא חייב לך, מכל מקום כשיצעק אלי על ענינותו הגורם לו להיות ערום בלי לבוש על ירך, אתן לו קצת ממה שהייתי חונן אותך יותר על ספוקך כדי שתוכל לפרנס בו אחרים'.

הוסיף הגר"א זי"ע (הובא בליקוטי בתר ליקוטי משנת תש"כ) על הפסוק (כב כב) 'אם ענה תענה אותו' אפילו אם תעשה זאת 'לשם שמים' כדי שהלה - 'צעק יצעק אלי', גם זה נחשב לחטא ו'שמוע אשמע צעקתו' להענישך, וראיה לדבר מפנינה (שמואל א' א ו) שהייתה מצערת את צרתה חנה על שלא זכתה לבנים, והתכוונה לשם שמים (ב"ב טז.), והקניטה אותה לעורר את לבה שתתפלל אל הקב"ה בדמעות שליש שתזכה בפרי בטן, ומ"מ נענשה פנינה כמו שנאמר (שם ב ה) 'עד עקרה ילדה שבעה רבת בנים אומללה', שנפטרו צאצאיה על פניה ל'עבת'.

רשעות'דיגע שאלות וויל איך נישט ענטפערן' (על שאלות של רשעות כגון דא איני רוצה לענות), כאומר, 'וכי על שאלת ממונות באתם הנה, הרי על עסקי נפשות אתם דנים' - כי דם יהודי שפכתם כאן...

כז. וכבר היה הרה"ק רבי אברהם אלימלך מקארלין זי"ע הי"ד אומר משמיה דאבוב 'הינוקא' זי"ע שהמברר על בחור לקחתו כ'חתן', אזי, כשישמע שהוא בעל מידות טובות יחשיב זאת כמספר 'אחד', לאחר מכן על כל מעלה נוספת שישמע על המדובר יוסיף מספר אפס לצד הספרה אחת ויחדיו יעלו ל'עשר' (מס' אחד משמאל ואפס מימין), וכך בכל מעלה ומעלה יוסיף עוד אפס ויתעלה מספרו למאה וכו', אך אם ישמע רק מעלות אחרות בלא מעלת 'מידות טובות' נמצא שעלה בידו רק 'אפס' שמשמעו 'לא שווה מידי', כי עיקר האדם הוא מידות טובות, והיא היא הדרך הישרה שיבור לו האדם.

כח. ידוע ביאורו של הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, כי כמו המכניס ידיו לתוך להבות האש - אפילו באונס גמור, מ"מ לא יועיל לו טענת אונס, וידיו נכווים ונשרפים (ואף אם היה הדבר 'לשם שמים' לא יועיל לו מאומה), כך נמי לעניינינו -

כל צערו של יהודי 'אש' הוא, ואף אם הוא באונס, וגם כשמתכוון 'לשם שמים', הרי הינו מתעסק באש בוערת. כט. בפרשתן (כב ל) 'לכלב תשליכון אותו', וברש"י ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר (לעיל יא ז) 'ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו' אמר הקב"ה תנו לו שכרו. לאידך מצינו בדעת זקנים מבעלי התוס' שפירשו דכיון שהוא שומר הצאן [ונובח להרחיק הזאבים] לכן מכירים לו טובה ומשליכים לפניו הנבילות, הקשה כ"ק אדמו"ר מפניסק קארלין זי"ע, שלכאורה ב' טעמים אלו סותרים זה את זה, האם הכלבים זוכים לשכר על הנביחה או על שתיקתם מלנבוך, ותיריך דאכן זוהי גדלות וחשיבות - לדעת מתי לנבוך ומתי לא לנבוך, ועל כגון דא זוכים לשכר מיוחד (פרנסה לדורות עולם).

ל. וזה המרומז במה שנקרא 'יראת שמים', כי השמים הם 'אש ומים' יחדיו, והם שני הפכים הסותרים זה את זה תמיד. ומרמז לאדם בבואו לירא את ה', שתמיד יהיה במצב מלחמה פנימית, להילחם עם יצרו ועם הגוף העכור ולעשות אך רצון קונו וחפץ צורו.

באר הפרשה - משפטים

התענוגים, כי אם הוא 'שולח יד' (ליהנות מהעולם יתר על המידה) נתחייב באונסין'.

אמנם אף אם נכשל ח"ו עדיין בידו לשוב ולתקן, כמו שאמרו חכמי המשנה (ב"מ ג.) שומר שאמר הריני משלם ואיני נשבע קונה הכפל לכשייתפס הגנב וישלמנו, וכיו"ב לדידן, אם 'אמר הריני משלם' - כלומר אעשה תשובה מעתה יקבל כפל לעצמו, וע"ז אמר הכתוב 'אם לא ימצא הגנב ונקרב בעל הבית אל האלהים', כלומר שאם לא מצא מעיקרא את ה'גנב' ולא נשמר ממנו אעפ"כ בידו לחזור בתשובה ובוזה יזכה ל'ונקרב בעה"ב אל האלוקים' - שיתקרב אליו יתר ממה שהיה בתחילה, וכמו שאמרו (ברכות לד:) במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אין יכולין לעמוד.

בפרשתן (כא ו) שאם אין העבד (עברי) רוצה לצאת בגמר שש שנים כשכבר בא לידי 'ובשביעית יצא לחפשי חנם', אזי זרע ארנו את אונו במרצע, ואיתא בגמרא (קידושין כב:) 'רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר, מה נשתנה אוון מכל

עוד בפרשתן (כב ו-ט) 'כי יתן איש אל רעהו כסף או בלים לשמור וגונב מבית האיש, אם ימצא הגנב ישלם שנים... על כל דבר פשע על שור על חמור על שה על שלמה על כל אבידה אשר יאמר כי הוא זה, עד האלהים יבוא דבר שניהם, אשר ירשעון אלהים ישלם שנים לרעהו'. ומבאר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע (תרל"ה ד"ה בודאי) על דרך עבודת ה', כי יתן איש - הקב"ה שהוא הנקרא איש מלחמה נותן לרעהו - לאדם (כמו"ש 'רעך ורע אביך', משלי כו י) כסף או בלים לשמור - כסף היינו הרצונות וחשקות נפשנו הנכספת אל ה'. בלים הוא הגוף והנשמה, והקב"ה נתנם לנו לשמור עליהם, והנה בא היצר וגונב את העיקר - ובתחבולותיו גורם שה'רצון והחשק' יהיו לדברים גשמיים ושפלים לא. לזה אמרה תורה אם ימצא הגנב - כשהאדם מכיר שהיצר אינו אלא 'גנב', וע"י ידיעתו זו הינו שומר את עצמו לבלתי ייגנב, וזאת, ע"י 'שמירת עיניו' מראות ברע ושמירת לבו ממהשבות אוון, בזה שהוא מוסר עצמו לבוראו יזכה ל'תשלומי כפל' - שיקבל ברוחו פי שניים מאת ה'. 'והעצה היעוצה לאדם הוא הרחקת

הרה"ק מהר"י מבעלזא זי"ע (מהר"י פ"י יתרו ד"ה וכל העם רואים) אמר כי ג' דרכים יש לנצח את היצר א. יראת ה'; ב. יראת שמים ג. יראת חטא. וביאור שלשה סוגי היראה הוא, דכאשר האדם מתבונן ומשריש בעצמו שמלא כל הארץ כבודו - שיויתי ה' לנגדי תמיד, ואינו שוכח זאת בשום מצב, בוודאי הוא מתמלא פחד ובושה להרים ראש, ובוש מפניו יתברך מלחטוא ח"ו, ויראה זאת נקראת ה' - כי נפל עליו פחד ובושה מאתו ית'. היראה השניה, שיחשוב האדם כי רצונו יתברך להיטיב ולהשפיע טוב על ישראל, וע"י החטא הוא מונע ח"ו מלהשפיע השפע הטוב, לזאת צריכים אנו להשתדל לעשות מעשים אשר על ידם יושפע השפע הטוב. וק"ו שלא נהיה ח"ו אנחנו המונעים מלהשפיע טובו יתברך כרצונו, כדכתיב, 'יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים' - וזה נקרא יראת שמים. והיראה השלישית, שצריך לחשוב שהחטא כשלעצמו אינו תכלית ואינו כבוד כלל והיא נקראת יראת חטא - שצריך להתיירא מהחטא בעצמו כי לא טוב הוא, עכ"ל.

לא. הנה מאז ומקדם עד לאחרונה נהגו הבריות לשתות משקה הקאווע (קפה) והתה כשהם רותחים דייקא, כי אחר שנתקררו אחת דינה לשפכם לנחל... אמנם בימינו ראינו חדשות נפלאות, שאנשים מתאוים לקנות 'קפה קר' (אייס קפה) ו'תה קר', ולא עוד אלא שמשלמים עליהם דמים הרבה. וכל זה בא ללמדנו, כי בדורות הקודמים היה ערך וחשיבות למצווה רק כשהיתה 'רותחת' בעשייתה בהתלהבות ושלהבת אש קודש, אכן בימינו אנו, דור עקבתא דמשיחא, הרי אפילו מצווה הנחשבת כדבר 'קר' יש לה ערך גדול, ומתן שכרה בצידה... ומכאן חיזוק גדול לכל אותם נבוכים ביצרו המסיח ומדיח כי מה ערך יש למעשיהם, שעליהם לדעת כי בדור זה אבינו שבשמיים שש ושמח אפילו במצווה קרירה... (פשיטא, שאין צורך לקרר עוד את רגשי הלב...)

וכבר כתב הגה"ק בעל חסד לאברהם הקדמון (ר"א אזולאי, מעין הראשון נהר כד) בדרך משל לבת מלך אשר בהיותה סמוכה על שולחן אביה אפילו אם יביאו לה את אבנים טובות ומרגליות לא ישמחו את ליבה, כי בבית המלך כל אלו נשפכים בראש כל חוצות כמו אבנים שאין בהם צורך, אולם אם בהיותה בשבי אזי אפילו אם יתנו לה אגודת בשמים פשוטה יחיו את נפשה. וכל עד"ז ייאמר כלפי השכינה הק' אשר היא בגלות בעוה"ר, וכל מצווה ומצווה מביאים לה ששון ושמחה ואפילו אם דומים הם למעט בשמים הנרכשים בפרוטות מספר.

ולהחליש את רושם הקדושה, לשמור מכל משמר שלא 'יכנסו' בתוכנו דברי הבל והבאי, וזאת על ידי קבלות טובות לגדור גדר לעמוד בפרץ, ועל ידי זה נוכל להתעלות מעלה מעלה לטוב לנו כל הימים.

ראש חודש אדר - חשיבות היום וסגולתו

עומדים אנו בשערי שמחה - שערי חודש אדר - משנכנס אדר מרבין בשמחה (תענית כט.), והרי אמרו חז"ל 'אין בין אדר הראשון לאדר השני אלא קריאת המגילה ומתנות לאביונים' (מגילה ו:), ולמדו מכאן הרבה מהפוסקים (סי' תרצ"ז) שמלבד חילוק זה אין כלל בין שני האדרים, ומעלת שניהם שווה להרבות בשמחה, וכן לכל עניני החודש ל"ד.

בספרים מובא בשם רבי חיים וויטאל זי"ע, סגולה גדולה לקרוא ספר תהלים בראש חודש אדר.

בספר 'דבר נחמד' (להגה"צ רבי שריה דבלצקי זצ"ל, ער"ח אדר) הביא חז"ל, הרה"ג כמוהר"ר אליהו בהן ז"ל והרב המופלא כמוהו"ר חיים אבולעפיה ז"ל קבלו מתלמידי מורנו כמוהר"ר חיים וויטאל ז"ל, שצריך אדם... ביום משמרת ר"ח אדר ולקרוא את התהילים בולו וזה סגולה לתיקון הנשמה ויש בו עוד כמה סודות טמירים, ורצוי שביום זה יתאספו יראי ה' ויעשו תקון זה.

וזכר הגיד ה'חווה' מלובלין זי"ע (דברי אמת פר' תרומה) את גדולת יום ראש חודש אדר, במאמרם (ביצה טו:) 'הרוצה שיתקיימו נכסיו, יטע בהן אדר', כי 'נכסיו' - הנשארים כקנין בידי האדם לנצח, הם מעשיו הטובים, (ראילו 'כסף וזהב' אינם נכסים נצחיים שהרי 'לא במותו

אברים שבגוף, אמר הקב"ה אוזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי (ויקרא כה נה) 'כי לי בני ישראל עבדים' ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו תרצע'. והקשו המפרשים, שהרי קניין אדון לעצמו אינו באוזן (אלא ביד או ברגל), א"כ, עדיין קושיית הנמרא במקומה עומדת - מה נשתנה אוזן מכל אברים שבגוף ל"ב. עוד צ"ב, שהנה לדעת 'יודן בריבי' (קידושין כא:) רוצעים את 'האליה' שבאוזן, ולכאורה האליה אינה שומעת כלל, ומה שייך לומר 'ששמעה בהר סיני', ולא היו צריכים לרצוע אלא את החלק באוזן ששומע.

ומבאר הרה"ק ה'אמרי אמת' זי"ע (ליקוטי יהודה בפרשתו) שבדרך הטבע - לאחר ששמעה האוזן את קול ה' שוב אין בידי השומע לעבור את פי ה' גדולה או קטנה ל"ב, ואל תתמה כיצד עבר 'עבד' זה על דברי הקב"ה, אין זה אלא מכיוון שאזנו שמעה - לאחר ששמע את דבר ה' - עוד דברי הבל, דברים ובטלים ודברים אסורים, והם הם החלישו את הפחד והיראה מדבר השי"ת, ועל כך נסובה הטענה מדוע לא נמנעת מלשמוע אותם הדיבורים לאחר שמיעת קול השי"ת, שהרי לכך נבראת ה'אליה', וכדאיתא בגמ' (כתובות ה:) 'תנא דבי רבי ישמעאל, מפני מה אוזן כולה קשה והאליה רכה, שאם ישמע אדם דבר שאינו הגון יכוף אליה לתוכה', נמצא שה'חטא' תלוי באליה שלא נכפפה לתוך האוזן, שלא יכנסו דברי הבל קלות וליצנות לתוכי אזנו... לכן היא תרצע.

ולדידן ייאמר, הרי כל יהודי באשר הוא זוכה להתעורר מקדושת הימים ימי השוכב"ם אם מעט ואם יותר, מעתה עלינו להזהר במשנה זהירות שלא להבהות

לב. יש שפירשו, שאם היה שומע באזנו כראוי שוב לא היה מוכר עצמו לעבד ועובר על ציווי הבורא, ואם מסוגל לעשות כן שמע מינה שלא היה כאן 'שמיעת האוזן' כדבעי, ואם כן בדין הוא שתירצע.

לג. וכאותו מעשה שסיפר הרה"ק ה'שפת אמת' זי"ע שבהיותו ילד כבן שמונה נסע עם זקנו החידושי הרי"ם בנסיעתו להסתופף בצל הרה"ק מקאצק זי"ע, באותו הזמן נגנב אחד מכלי הבית, והרבנית נענתה בקול, וכי פלא שיש כאן גנבים, והלא הבית הוא הפקר לכל... שמע הרה"ק את דבריה והרעים בקולו 'כיצד יכולים לגנוב והרי ה' אמר לא תגנוב', והרגיש השפת אמת בעצמו כאילו קמה וגם ניצבה חומה של ברזל המונעת את האדם את האפשרות לגנוב ולעבור על רצונו ית', ולא דווקא בגניבה עסקינן אלא כך בכל מצוה ומצוה שעצם האיסור מונע מלחטוא. יש שביארו כן במה שנאמר בריש פרשתן 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם', שצריך שיהיו המשפטים עומדים לפנייהם כחומה בצורה ומונעים מהם לעבור עליהם.

לד. ידוע מה שכתב ה'חתם סופר' בראש 'תשובה' (ח"מ כ) יום ג' שנכפל בו כי טוב א' דראש חודש אדר הראשון שמרבין בו בשמחה תרפ"ט, (כמו שחל בשנה זו).

באר הפרשה - משפטים

יקח הכל, לא ירד אחריו כבודו' - תהלים מט יח), ובפרט ה'תפילות' שהם מדברים העומדים ברומו של עולם (ברכות ו: וברש"י ד"ה דברים), ולא עוד אלא שעיקר התפילה בלחש היא לכן נקרא 'נכסים' מלשון כיסוי והצנע, וזהו אמרם 'הרוצה שיתקיימו' ויתקבלו לרצון 'נכסיו' - אלו תפילותיו, 'טע בהן אדר', פירוש יתפלל על זה בראש חודש אדר, אז יפלה ה' את תפילתו, שנאמר אדיר במרום - זה התפילה העומדת ברומו של עולם, ה' - נעשה כולו 'רחמים', יתקבלו בקשותיו ויתמלאו משאלותיו.

ובפרט שהאי יומא - הוא 'ראש' לכל חודש אדר, שכולו זמן 'עת רצון', כמו שהובא ב'צמח צדיק' (חודש אדר ד"ה משנכנס אדר) בשם זקנו הרד"ק ה'אהבת שלום' זי"ע, ד'אדר' ר"ת ר'עוא ד'רעון א'שתכח, היינו שכל החודש כולו הינו עת רצון לפעול בו דבר ישועה ורחמים.

יה"ר שנוכה להאמין בבורא יתב"ש, ולעשות נח"ר לפניו יתב"ש, ישמע הא-ל שוועתנו ויחיש לנו גואל צדק בב"א.

